

Lamprecht, Arnošt

Chronologický přehled vývoje praslovanštiny

In: Lamprecht, Arnošt. *Praslovanština*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1987, pp. 161-163

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122231>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

8. CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED VÝVOJE PRASLOVANŠTINY

I. Nostratické období a jeho rozpad okolo r. 8000 př. n. l. (snad v rozmezí let 9000–7000 př. n. l.). Struktura morfémů a slov v tomto období: *CA* (srov. *šä* „on, ona“, *ja* „jaký, který“), *CACA* příp. *CARA*, *CAHA*, *HACA* atp. (srov. *wete* „voda“, *bari* „brát, nést“, *küni* „žena“, *buHi* „růst, stávat se, být“, *’itā* „jíst“), *CARCA* (*bergi* „vysoký, hora, břeh“, *Lamdi* „nízký, nížina“), *CAHRA*, *CARHA* (*gehra* „jitřní záře“, *deuHi* „dout“) atp.

II. Indoevropské období, a to:

1. protoindoevropské období (po rozpadu nostratického společenství) s obdobnou strukturou kořene a slova *CA*, *CACA* atd. jako v nostratickém období, příp. ještě rozšířenou o další slabičné sufixy, tj. *CACA-CA*, *CACA-RA*, *CARA-CA* atd. Vznik silného dynamického přízvuku, který pak ve vlastním ide. období vedl ke změnám v tvaru kořene a slova;

2. raně indoevropské a vlastní klasické ide. období (asi do r. 3000 př. n. l.). V raně ide. období ještě zachování laryngál (*H'*, *H*, *H^w*) a potom dotvoření typu kořene *CAC* (*ber*, *ten*, *pet*, *H'et*, *H^wek*) a také *CARC* (*wert*, *sterg*) a nakonec i zdánlivého kořene *CA* (po zániku laryngál, srov. řec. *dō-* < *deH^w* < *teH^w*, lat. *stā* < *steH*, řec. *thē-* < *deH'*). Vznik indoevropského ablautu (red. vokál, *e*–*o*, *ē*–*ō*).

III. Rozpad ide. prajazyka a vytvoření prvotních areálů pozdně indoevropských (okolo r. 3000 př. n. l.). V areálu, v němž se později zformovaly baltské jazyky a praslovanština, vytvoření jen dvou řad okluziv (*p*–*b*, *t*–*d*, *k*–*g*, *k'*–*g'* atd.).

IV. Oddělení protobaltských (baltoslovanských) dialektů od ostatních pozdně ide. dialektů (po r. 2000 př. n. l., snad okolo r. 1500 př. n. l.). V tomto období změny *k^w*, *g^w* > *k*, *g*; *ʔ*, *ʃ*, *ŋ*, *ŋ* > *ir*, *il*, *ur*, *ul*, *im*, *in*, příp. *um*, *un* (srov. lit. *virbas*, *vilkas*, *pilnas*, *kurpė*, *stulbas*, *atmintis*, *šimtas*), dále zjednodušení skupin *tt*, *dt* > *st*, posun přízvuku ze slabiky s intonací cirkumflexovou na slabiku s intonací akutovou.

V. A. Počátek vydělování slovanských dialektů z protobaltského (baltoslovanského) společenství (okolo r. 400–500 př. n. l., snad v rozmezí let 700 až

200 př. n. l.). Změny $s > š$ ($š/ch$), $k', g' > s, z$; splynutí o s a (tu shoda s baltskými i jinými jazyky). Jinak je tato tzv. „raná praslovanština“ po stránce foneticko-fonologické ještě stále blízká baltským dialektům a mohla by být nazvána i „pozdní baltoslovanštinou“.

B. Vznik tzv. „klasické praslovanštiny“ v letech 400–800 n. l. po dokončení etnogeneze Slovanů (těsně před tímto obdobím):

1. Praslovanský vokální systém (rozdělení vokálů na přední a zadní)
2. Tzv. I. palatalizace velár ($k > č$, $g > dž > ž$); patrně v letech 400–475 (± 25 let)
3. Praslovanské přehlásky $y > 'i$, $'b > 'b$, $'ā > 'e$ (v době I. palatalizace a těsně po ní před r. 500)
4. Monoftongizace diftongů $āi > ě$ (i), $āu > u$, $ei > i$, $eu > 'u$ v letech těsně po r. 500 (500–575, příp. 525–600)
5. Tzv. II. palatalizace velár ($k > c'$, $g > dz'$ ($> z'$), $ch > s'$ ($š$)) pravděpodobně v letech 575–650 (± 25 let), tj. 100 let po ukončení I. palatalizace
6. Tzv. III. palatalizace velár přibližně ve stejné době jako II. palatalizace (výsledky jsou stejné); její počátek a konec je však se zřením k II. palatalizaci těžko přesně určit; její konec lze vymezit jen zhruba rokem 675 (ojedinělé případy tuto hranici přesahují)
7. Palatalizace alveolár ($sj > š$, $zj > ž$, $rj > r'$, $lj > l'$, $nj > n'$, $tj > t'$ (c') a další střednice, $dj > d'$ (dz') a další střednice) přibližně v letech 675–750 (± 25 let)
8. Vznik tzv. l' epentetického na větší části slovanského území ($zemja > zeml'a$, $kapja > kapl'a$ atd.) okolo r. 750 (snad v rozmezí let 710–785)
9. Tzv. metateze likvid ($tārt$, $tālt$, $tert$, $telt$, $ārt$, $ālt$) okolo r. 800 (přibližně v letech 750–825 ± 25 let)
10. Vznik nosových samohlásek $ę$, o po r. 750 (asi ve stejné době jako metateze likvid, tj. 750–825)
11. Vznik o z pův. krátkého $ā$ a pravých jerů (b , $ɞ$, odlišných od i , y) okolo r. 800 (souběžně s metatezí likvid, s mírným zpožděním nebo naopak předstihem na různých úsecích slovanského území)
12. Dotvoření slabičné struktury CA a $CA-CA-CA$ po r. 800 a po dovršení všech „klasických“ praslovanských změn.

C. Tzv. „pozdní praslovanština“ po dovršení všech změn (800–1000 ± 25 let), plynule přecházející (zejména na východě až do r. 1200) do nejstarších vývojových stadií postupně se vydělujících slovanských jazyků nebo jejich skupin:

1. Asimilace konsonantů a vokálů v rámci slabiky a postupný vznik měkkostní korelace na slovanském severu a jihovýchodě (po metatezi likvid)
2. Dispalatalizace $'ě > 'a$ v polštině ($měra > m'ara$, $běda > b'ada$ atd.) v souvislosti s postupným vznikem měkkostní korelace v polštině (v letech 850–925, první doklad z r. 860). Obdobná změna s méně přesnou datací ve východo-

bulharských dialektch (*běľ > b'alb > b'al*). V polštině rovněž změna 'e > 'o (*čelo > čolo*, psáno *czolo*, ale *na czele*), a to ještě před zánikem jerů (srov. pol. *czolo*, *biore* ale *pies*, *szedlem*)

3. Zánik nosovek na větší části slovanského území (na českém území v rozmezí let 950–1025, ve východoslovanských jazycích přibližně ve stejné době nebo v době jen o něco málo dřívější, tj. 925–1000, na bulharském území však se zpožděním do rozhraní XII./XIII. stol.)

4. Kontrakce neboli stahování v západní části slovanského území s centrem v češtině okolo r. 900 (875–950)

5. Zánik a vokalizace jerů (v češtině 950–1025, příp. 925–1000). Zpoždění ve vývoji na východobulharském území (tu zánik až na rozhraní XI./XII. stol.) a zejména ve východoslovanských jazycích, kde byl zánik dovršen až na rozhraní XII./XIII. stol. (tj. okolo r. 1200)

6. Vznik novoakutové intonace a tzv. náhradního dloužení v souvislosti s oslabováním a zánikem tzv. slabých jerů.

Lze tedy ve vlastním praslovanském období rozlišovat tři údobí:

a) raně praslovanské (v letech 500 př. n. l. – 400 n. l., čili trvalo asi 800 až 1000 let); mohlo být nazváno i „pozdně baltoslovanské“;

b) klasické praslovanské období (v letech 400 – 800 n. l.) po dovršení etnogeneze Slovanů;

c) pozdně praslovanské (v letech 800 – 1000 n. l., na východě až 1200).

